

FOLKETINGET

Rejserapport fra Sundhedsudvalgets studietur til Island

Tid: 27.-29. september 2023
Sted: Island
Deltagere: Matilde Powers (S), næstformand og delegationsleder, Flemming Møller Mortensen (S), Christoffer Aagaard Melson (V), Monika Rubin (M), Nanna W. Gotfredsen (M), Louise Brown (LA), Per Larsen (KF) og Nikoline Erbs Hillers-Bendtsen (ALT). Ledsaget af udvalgssekretær Jørgen Nielsen og udvalgssekretær Ida Holmgaard.

1. Formål

Formålet med studieturen var at få belyst og indhentet viden om den såkaldte islandske forebyggelsesmodel, hvorved det er lykket Island at mindske unges brug af alkohol og rusmidler ved bl.a. at engagere en række aktører rundt om de unge til at arbejde sammen, herunder familie, skoler, venner og fritidslivet.

Den islandske model har sammen med en række andre tiltag bl.a. betydet, at islandske unge ikke længere har et af Europas højeste alkoholforbrug, men i stedet har Europas laveste forbrug. Den islandske model har fokus på de forhold, der beskytter unge og skaber rammerne for et godt og sundt børne- og ungeliv. Der arbejdes f.eks. med at tilbyde unge fællesskaber, hvor alkohol og rygning fylder mindre, og hvor bl.a. organiserede fritidsaktiviteter fylder mere i de unges fritidsliv.

Sammenholdt hermed starter danske skoleelever med at drikke alkohol i en yngre alder end i andre europæiske lande, og Skolebørnsundersøgelsen 2022 fra Statens Institut for Folkesundhed viser nogle bekymrende resultater, herunder bl.a. at andelen af skoleelever, som drikker alkohol, er steget de seneste år.

Studieturen skulle også ses i sammenhæng med de politiske forhandlinger om en forebyggelsesplan målrettet børn og unge, der skal styrke deres sundhed og trivsel.

Programmet for studieturen er vedlagt som bilag 1.

2. Den Islandske Model

Initiativet til det, der i dag betegnes som den islandske model, blev taget i begyndelsen af 1990'erne som et svar på et stigende rusmiddelbrug blandt islandske unge.

Der blev sat gang i en række initiativer i lokalsamfund på tværs af Island, som i slutningen af 1990-erne blev samlet til den islandske model. Den islandske model søger overordnet at begrænse brugen af rusmidler blandt unge ved at styrke faktorer, der omgiver den unge, herunder familie, venner, fritid og skolen.

De fleste kommuner og skoler har i dag ansat personale, som deltager i og organiserer forebyggelsesaktiviteter. Der findes samtidig organisationer med statslig finansiering til at styrke og forbedre samarbejdet og inddragelsen af forældre på lokalt niveau og skoleniveau.

Der henvises til bilag 2, som kort beskriver modellen og de 5 principper, som den islandske model tager udgangspunkt i.

3. Møde med Planet Youth

Udvalget mødtes med Planet Youth, som er et forskningskonsulentfirma, som driver et vejledningsprogram i forebyggelse af unges alkohol- og stofmisbrug. Direktør Magaret Lilja Gudmundsdottir gav udvalget en introduktion til den islandske model og dens resultater:

Lovgivning er afgørende for den forebyggende indsats, og strenge regler om f.eks. salg af og reklamer for alkohol kan påvirke misbrug. Men det er ikke nok i sig selv. I 1997, da Island var en af de lande i Europa med højst misbrug blandt børn og unge, var meget af den nuværende islandske lovgivning allerede gældende. Regler om sen udetid stammer fra 1992 og forbud mod reklamer for alkohol og tobak og mod salg til personer under 20 år er fra 1969. Der var også regler om, at alkohol kun må sælges i statsregulerede butikker, og høje afgifter på alkohol.

Der var derfor brug for en mere langtidsbaseret tænkning og strategi baseret på en forståelse af risikofaktorer for misbrug, og at beskyttende faktorer er nøglen. Den primære forebyggelse, før misbruget starter, skulle styrkes og forskere, politikere, forældre, omsorgspersoner og andre, der arbejder med og for børn og unge, skulle gå sammen i en fælles indsats. Som eksempler på initiativer kan nævnes forældrevagt/patroljering (på naboniveau), tilskud til at deltage i strukturerede ungdomsaktiviteter (fællesskabsniveau) og mediekampanjer (nationalt niveau).

Der er et før og et efter den islandske model:

- Været fuld inden for de seneste 30 dage: Før: 42 pct. og efter 5 pct.
- Ryger dagligt: Før: 23 pct. og efter 1 pct.
- Har prøvet cannabis: Før: 17 pct. og efter 7 pct.
- Har brugt tid med forældre i weekenden: Før 37 pct. og efter 74 pct.
- Har deltaget 4 eller flere gange i sport i løbet af en uge: Før: 25 pct. og efter 41 pct.

Der henvises desuden til bilag 3, som er en oversigt over udviklingen i 15.-16-åriges misbrug fra 1998 til 2022 i Island, som viser en meget markant og positiv udvikling.

4. *Besøg til Gardabær Kommune*

Udvalget besøgte Gardabær Kommune, som er en kommune med knap 20.000 indbyggere i Reykjavik. Borgmester Almar Gudmundsson gav udvalget indblik i kommunens forebyggelsesindsats og anvendelsen af "motivationstilskud" og udbyttet heraf.

Kommunens grundlæggende opskrift på forebyggelsesindsatsen over for børn og unge indeholder vejledninger og initiativer, som bygger på, at børn og unge har selvtillid og er robuste, aktive og sunde. Kommunen har en stærk social kapital, gode faciliteter og stærke rollemodeller. Kommunen har fokus på såvel forebyggelse, som opsporing af misbrug og indsatser over for unge, der misbruger stoffer.

Borgmester Almar Gudmundsson fremviste en oversigt (bilag 3) baseret på den islandske model, som viser udviklingen af misbrug (alkohol, rygning og cannabis) i 10. klasser i Island i årene 1998-2022. Oversigten viser et markant fald i misbruget fra 1998 og frem til i dag.

Fritidsydelsen (tilskud) til børn i Gardabær Kommune fra alderen 5-18 år er på 55.000 isl.kr. årligt (ca. 2.800 dkr.) Fritidsydelsen udgør ca. 0,80 pct. af skatteopkrævningen i Gardabær Kommune. Formålet med tilskuddet er at forebygge brugen af narkotika og alkohol og at sikre børn og unge fysisk, psykisk og socialt velvære. Modellen bygger på en forudsætning om, at klubberne har gode og kvalificerede tilbud, herunder bl.a. uddannede trænere og vejledere. Tilskuddet kan anvendes til at få adgang til sport, svømning og andre fritidsaktiviteter som spejder og kultur. Tilskudsmodellen fungerer i et samarbejde mellem skoler, forældre, klubber, politi og sundhedsvæsen. De fleste tilskudsmidler bruges på klubber i Gardabær Kommune (78 pct.), hvor Stjernen er klar størst bidragsmodtager med 63 pct.

Borgmester Almar Gudmundsson fremviste til baggrund en oversigt (bilag 4) over, hvor stor en andel af børn og unge, som har brugt tilskuddet i Gardabær Kommune fordelt på alder de seneste 5 år. Oversigten viser, at op til 80-90 pct. brugte tilskuddet i alderen 7-12 år, hvorefter andelen falder frem mod det 18. år, hvor under 50 pct. brugte tilskuddet.

I tillæg til ovenstående orienterede elitetræner Arnar Gudjonsson i idrætsforeningen Stjernen om foreningsarbejdet og pointerede herunder, at foreningens trænere og vejledere, som arbejder med børn og unge er veluddannede og hel- eller deltidsansatte i Stjernen.

5. *Velfærdsloven*

Páll Ólafsson, direktør for velfærdsafdelingen i "Barna- og fjölskyldustofa" (The National Agency for Children and Families), gav udvalget et oplæg om implementeringen af velfærdsloven (The Act on the Intergration of Services in the Interest of Children's Prosperity), som trådte i kraft den 1. januar 2022. Loven har til formål at fremme børns velfærd, og at sikre børn og forældre, som har behov for det, adgang til passende ydelser og tjenester uden forhindringer.

De ansvarlige parter og myndigheder skal overvåge børns og forældres velfærd, vurdere behovet for ydelser, og reagere effektivt på børns og forældres behov, så snart det er nødvendigt. De skal samarbejde og rådføre sig indbyrdes for at levere kontinuerlige og integrerede ydelser til børn og forældre.

En helt central nøglerolle i velfærdsloven har koordinatoren, som skal være til stede, hvor et barn i henhold til barnets alder vil søge hjælp, dvs. vil i praksis oftest sige på skolen. Koordinatoren skal kunne give barnet information og hjælp på et grundlæggende niveau og kunne tilrettelægge opfølgning af ydelser, hvis der er behov for mere målrettet eller specialiseret bistand. Sådanne vil blive varetaget af en støttegruppe, som er ledet af en sagsbehandler, som laver en støtteplan i samarbejde med barnet og familien og sørger for regelmæssigt at evaluere de pågældende ydelser.

Páll Ólafsson oplyste, at det vil tage en årrække fuldt ud at få realiseret effektiviteten af de ændringer, som er gennemført med velfærdsloven, nemlig indtil de børn, der har modtaget ydelser efter lovgivningen, bliver voksne. Det står dog klart, at lovgivningen er omkostningseffektiv og endda vil give et afkast på niveau med de mest rentable investeringer, som den islandske regering har foretaget.

6. *Besøg til Studlar, behandlingscenter*

Udvalget besøgte Studlar, som er et behandlingscenter for teenagere, hvor udvalget blev modtaget af forstander Ulfur Einarsson m.fl. og fik en orientering om centerets opbygning og arbejde og fik en rundvisning.

Studlar har tre enheder, herunder en behandlingsenhed med mulighed for ophold på 8-12 uger. Denne enhed, som har seks stuer, er til en kortvarig behandling og vurdering af de pågældende beboeres stofmisbrug, adfærdsproblemer og kriminalitet. Enhedens fokus er på en positiv udvikling af beboerne i forhold til uddannelse, beskæftigelse, sport, kunst og håndværk. Enheden er målrettet børn og unge, som har en historik med bl.a. problematisk/voldelig adfærd, indlæringsvanskeligheder, neurologiske lidelser, ADHD/ADD, autisme og dysfunktionel social baggrund. Enheden benytter sig bl.a. af programmer om motiverende samtale og vredeshåndtering med fokus på at opnå adfærdsændringer.

Beredskabsenheden (krisecenteret), er en lukket enhed, som giver mulighed for kortidsophold på op til 14 dage i henhold til retskendelse, og som skal medvirke til stoppe uacceptabel og skadelig adfærd.

I 2018 åbnede Studlar en enhed for unge, der har gennemført ophold på behandlingsenheden, jf. ovenfor. Enheden har dog kun plads til 3 personer med muligt ophold, indtil personen fylder 20 år. Enheden giver individuel støtte efter den unges behov og udarbejder en behandlingsplan for den unge. Hvis der er brug for behandling efter opholdet på Studlar, kan man søge om et længerevarende ophold på 2 institutioner hhv. i Nordisland og øst for Reykjavik.

7. Besøg til SAMFOK

Udvalget besøgte SAMFOK, som er en forening for forældre i Reykjavík grundskoler, hvor formand Ragnheidur Davidsdottir orienterede udvalget om foreningen og dens arbejde.

Ragnheidur Davidsdottir oplyste bl.a., at forældres fælles gåture i nabolaget ("patruljering") er en vigtig del af forebyggelsesindsatsen og en hjælp til at beskytte unge. Hvis alle forældre tager en tårn, er det en lille, men vigtig opgave, for den enkelte forældre. Tilstedeværelsen af voksne, hvor unge har samlet sig, kan have en beroligende og forebyggende virkning. Foreningen ønsker at medvirke til, at teenagere ikke kommer i problemer, herunder forhindre gruppedannelser, når udendørstiden om aftenen er overskredet. God ånd i nabolaget har en positiv effekt for alle de børn, der bor der.

8. Besøg til Åslandsskoli

Udvalget besøgte Åslandsskoli, hvor afdelingsleder Kristin Kona Magnusdottir m.fl. tog imod udvalget og gav et indblik i skolens rolle og opgaver i forebyggelsesindsatsen.

På skolen må man ikke drikke alkohol, ryge eller bruge nikotin eller holde fester, der involverer alkohol eller rusmidler. Det gælder også lærere, personale og forældre. Skolen har et forebyggelsesteam, som tilrettelægger undervisningen i forhold til rygning, alkohol og stoffer, men også i forhold til angstrelaterede ting, internettet og seksualundervisning. Der er særligt ansatte på skolen, som eleverne stoler på og kan tale med om disse emner.

8.-10. klasser får besøg af rollemodeller (f.eks. musikere, forfattere eller fodboldspillere), som bl.a. taler med eleverne om rygning og alkohol, men også om andre temaer, som fylder meget hos unge. 9. klasser i hele Island holder en årlig forebyggelsesdag.

Hvis skolen finder ud af, at en elev er begyndt med at ryge eller drikke alkohol, tager skolen kontakt til forældrene og holder et møde med dem. Eleven og forældrene kan evt. blive henvist videre til Bruin (Broen), som er et team, som

bl.a. består af skoleledere, studievejleder, kommunal psykolog og familie- og skolerådgivere. Hvis teamets løsningsforslag viser sig ikke at fungere, kan der blive indsat en særlig mægler, som kan komme i hjemmet og tale med eleven og forældrene. Kun i særlige tilfælde kan børneværnet blive inddraget, hvis alvorlige indgreb kan komme på tale som f.eks. at fjerne barnet fra hjemmet.

9. Møde med Velfærdsudvalget

Sundhedsudvalget mødtes under besøget på Island med udvalgets søsterudvalg i Althinget, Velfærdsudvalget, hvorunder udvalget under uformelle samtaler bl.a. fik indblik i de politiske drøftelser og synspunkter i Island omkring den islandske model.

10. Udvalgets bemærkninger

Selv om Danmark og Island på mange måder ligner hinanden, er der forskelle i samfundsforhold og kulturer m.m., som gør, at man skal være forsigtig med alt for håndfaste sammenligninger. Det forekom desuden tydeligt, at selvom den islandske model er en veldokumenteret og beskrevet metode, så afhænger dens implementering og succes af lokal forankring og initiativ.

Udvalget finder imidlertid, at det var et godt og udbytterigt studiebesøg, som gav udvalget en god indsigt i de bemærkelsesværdige resultater på Island.

Studiebesøget kan være med til at perspektivere og inspirere den danske forebyggelsespolitik, herunder den islandske models betoning af, at lovgivning ikke kan stå alene, men at der er brug for en helhedsorienteret tilgang med deltagelse af politikere, myndigheder, institutioner, forældre/familier og civilsamfund m.fl.

Bilag

- Bilag 1: Udvalgets program for studieturen
- Bilag 2: Uddrag (side 9-11 fra Kortlægning af den islandske mode, Statens Institut for Folkesundhed, 2021
- Bilag 3: Oversigt over udviklingen i 15.-16-åriges misbrug fra 1998 til 2022
- Bilag 4: Oversigt over, hvor stor en andel af børn og unge, som har brugt tilskuddet til fritidsaktiviteter i Gardabær Kommune